

تازه‌های فشر

جلد پنجم کتاب «عنوان بصری» با موضوع حقیقت عبودیت منتشر شد. به گزارش خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا) این اثر دربرگیرنده بیانات مرحوم آیت‌الله حاج سید محمدمحسن حسینی طهرانی (فرزند علامه طهرانی) در شرح حدیث عنوان بصری است که در جلد پنجم به توضیح و تفسیر ققره «ما

بررسی حقیقت عبودیت در حدیث عنوان بصری

حقیقه‌العبودیه؟ قال ثلاثة اشياء...» اختصاص یافته است. مؤلف در این مباحث ضمن شرح و توضیح معنای «حقیقت عبودیت» به کیفیت تحقق آن در نفس اشاره و با تبیین معانی سلوک، بر وصول به حقیقت عبودیت تأکید کرده و موانع راه‌سیر و سلوک را برمی‌شمرد.

پیشرفت و شکوفایی فکری جامعه بر مبنای آثار شهید مطهری

باید روی افکار شهید مطهری، کار فکری بشود. یعنی جمعی اهل تحقیق و علاقه‌مند به کار علمی، بنشینند و نظرات و تفکرات شهید مطهری را در ابواب مختلف استخراج کنند.

نکته‌ها

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای

مریم احمدی شیروان | آیا حجاب واجب است؛ آن هم واجب شرعی؟ وقتی در فقه اسلامی هیچ روایتی نداریم که در زمان معصوم برای بی‌حجابی در سطح اجتماع حد یا تعزیری قائل شده باشد، چرا باید در جامعه امروزی به آن عمل کنیم؟

این سؤال‌ها و مواردی دیگر از این دست که این روزها در جامعه و فضای مجازی زیاد به گوش می‌رسد سبب شد با حجت‌الاسلام علی محمدی جورکویه، عضو هیئت علمی گروه فقه و حقوق پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی به گفت‌وگو بنشینیم. آنچه می‌خوانید پاسخ‌ی است به این پرسش‌ها و شبهات.

حجاب از پنجره فقه اسلامی

حجت‌الاسلام محمدی جورکویه در پاسخ به رابطه فقه اسلامی و حجاب می‌گوید: حجاب به معنای پوشش زن و مرد در فقه اسلامی در چهار ساحت مطرح است. پوشش در نماز، پوشش در برابر همجنس، پوشش در برابر محرم غیر از همسر و پوشش در برابر نامحرم که هر یک تعریف و حدود خاص خود را دارد؛ اما منظور از حجاب در اینجا، پوشش از نوع چهارم است. حجاب که در اصطلاح فقه از آن به‌س‌تر تعبیر می‌شود آن چیزی است که زن برای پوشاندن خود از نامحرم می‌پوشد. درباره حجاب زن نزد نامحرم بین فقها اجماع وجود دارد و لزوم حفظ پوشش در غیر از صورت و دو دست تاج‌بر زن مورد اتفاق نظر فقیهان امامیه است.

او اضافه می‌کند: آیات حجاب بر شرعی بودن حجاب و عدم پذیرش عرف رایج در امر حجاب دلالت دارند. یکی از آیات حجاب، آیه ۵۹ سوره احزاب است. در این آیه آمده: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّلرَّؤَادِكُمْ وَبَنَاتِكُمُ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِن جَلَابِيبِهِنَّ ذٰلِكَ اَّذْنٰى اَنۡ يَّعْرِفَنَ فَلَا يُؤْذَنَنَّ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا» ای پیغمبر (گرامی) با زنان و دختران خود و زنان مؤمنان بگو خویشتن را به چادر فرو پوشند که این کار برای اینکه آن‌ها (به غفت و حرّیت) شناخته شوند تا از تعرض و جسارت (هوسرانان) آزار نکشند بسیار نزدیک‌تر است و خدا (در حق خلق) بسیار آمرزنده و مهربان است». این استاد حوزه و دانشگاه تشریح می‌کند: جلابیب جمع جلباب و آن به معنای پیراهن و از مشتقات ماده جلب است و جلب یعنی آوردن چیزی از مکانی به مکانی و چیزی که چیزی را می‌پوشاند و برخی آن را پوشاننده سر و سینه و برخی دیگر پوشش از روی سر تا بالای زانو دانسته‌اند. بدین نیز به معنای نزدیک کردن یا بلند گرفتن است یعنی اطراف جلباب (پیراهن) را به هم نزدیک کنند به‌گونه‌ای که از لای درز آن بدنشان پیدا نشود یا جلباب را بلند بگیرند به‌گونه‌ای که از سر تا زانویشان را بپوشاند.

نکته قابل توجه اینکه خداوند در این آیه نمی‌فرماید به زنان بگو از جلباب استفاده کنند بلکه می‌فرماید به زنان بگو این جلبابی را که استفاده می‌کنید، اطرافش را به هم نزدیک کنید تا حجاب شما حجاب شرعی شود. یعنی استفاده از جلباب بین زنان عصر پیامبر(ص) رواج داشته و قرآن فقط شیوه درست استفاده از آن را بیان می‌کند.

حجاب دستوری شرعی است نه عرفی

عضو هیئت علمی گروه فقه و حقوق پژوهشگاه به آیه دیگری در مورد حجاب اشاره و بیان می‌کند: در آیه ۳۱ سوره نور نیز آمده: «وَلَا يَبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوْبِهِنَّ وَلَا يَبْدِيْنَ زِيْنَتَهُنَّ». خُمُر جمع خمار است که بر پوشاندن دلالت دارد و مراد از خمار، خمار زن است و آن لباس معروفی نزد زنان است. اهل لغت در معنای لفاع گفته‌اند: خمار ی است برای زن که با آن سر و سینه‌اش را می‌پوشاند. جُیُوْب نیز جمع جَیِب است و جیب القميص یعنی آن قسمت باز پیراهن که نزدیک گلو است و جیب القميص یعنی گردن پیراهن. بنابراین خمار جامه‌ای است مانند مقنعه که زن سر، گریبان و سینه خود را با آن می‌پوشاند. استاد فقه اسلامی یادآور می‌شود: بر این اساس، آیه ۳۱ سوره نور در خطاب به زنان مؤمن با نهی از آشکار کردن زینت باطنی و پنهانی و مواضع آن و امر به پوشاندن سر، گردن و گریبان، به روشنی بر وجوب حجاب بر زنان و حدود آن دلالت دارد. در این آیه نیز خداوند نمی‌فرماید زنان خمار داشته باشند یا خمار استفاده کنند بلکه می‌فرماید این خمار ی که زنان استفاده می‌کنند به‌گونه‌ای باشد که گردن و گریبانشان را بپوشاند.

به دیگر بیان، استفاده از خمار به عنوان حجاب و پوشش سر بین زنان رایج بوده و شارع می‌خواهد آن را کامل کند.

او تأکید می‌کند: با توجه به دستور این آیات به زنان مبنی بر استفاده درست و مخصوص از جلباب و خمار، باوجود رواج استفاده زنان از جلباب و خمار برای پوشاندن خود از نامحرم، معلوم می‌شود عرف جامعه درباره حجاب مورد پذیرش اسلام نبوده و حجاب یک دستور شرعی است نه عرفی.

برسی ادله فقهی الزام حجاب در گفت‌وگو با عضو هیئت علمی گروه فقه و حقوق پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

حجاب دستوری شرعی است نه عرفی

الزام به حجاب نیاز به روایت ندارد

حجت‌الاسلام محمدی جورکویه در پاسخ به این پرسش که برخی افراد استدلال می‌کنند در فقه هیچ‌گونه روایتی نداریم که در زمان معصوم برای بی‌حجابی در سطح اجتماع حد یا تعزیری قائل لا یُبدِیْن زینتَهُنَّ». خُمُر جمع خمار است که بر پوشاندن دلالت دارد و مراد از خمار، خمار زن است و آن لباس معروفی نزد زنان است. اهل لغت در معنای لفاع گفته‌اند: خمار ی است برای زن که با آن سر و سینه‌اش را می‌پوشاند. جُیُوْب نیز جمع جَیِب است و جیب القميص یعنی آن قسمت باز پیراهن که نزدیک گلو است و جیب القميص یعنی گردن پیراهن. بنابراین خمار جامه‌ای است مانند مقنعه که زن سر، گریبان و سینه خود را با آن می‌پوشاند. عام استفاده کرد. اما اینجا دو بحث را باید از هم تفکیک کرد؛ یکی امکان سنجی الزام کیفری به رعایت حجاب و دوم مصلحت‌سنجی الزام کیفری به حجاب. درباره امکان الزام کیفری به حجاب باید گفت یکی از ادله‌ای که می‌توان از آن، امکان الزام کیفری به حجاب را استفاده کرد، قاعده «التعزیر لکل عمل محرم» است.

اوبه چند دیدگاه درباره قلمرو این دیدگاه نیز اشاره کرده و می‌گوید: برخی از فقها مانند شیخ طوسی معتقدند ارتکاب هر عمل حرام یا ترک هر واجبی تعزیر دارد. بر اساس این دیدگاه، ترک حجاب، حرام است و مشمول این قاعده و از این رو امکان جرم‌انگاری آن وجود دارد.

بعضی از فقها مانند مرحوم نجفی، صاحب‌جواهر معتقدند ارتکاب هر عمل حرام یا ترک هر واجبی، به شرط اینکه از کثارت باشد، تعزیر دارد هر چند رعایت نکردن حجاب گناه کبیره نباشد، اما اولاً

اصرار بر صغیره گناه کبیره است و ثانیاً برخی از

در قسمتی از کتاب چنین می‌خوانیم: «مرتبه عبودیت، مرتبه‌ای است که خداوند متعال، رسول و منتخب از خلایق خود را قبل از انصاف به رسالت، به آن وصف متصف می‌کند؛ فرمود: «سَبَّحَانَ الَّذِیْ اَسْرَرِیْ بِعِبْدِهِ» و یا در تشهد می‌خوانیم: «اَشْهَدُ اَنْ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ». در اینجا خداوند به پیغمبر

مثلاً از مجموع آثار ایشان، نظر آن شهید را در باب وجود، در باب انسان، در باب اختیار، در باب عدالت، در باب تاریخ، در باب قضا و قدر، در باب عرفان و درباره موضوعات بی‌شمار و متنوعی که ایشان در میاحثشان مطرح کرده‌اند، استخراج کنند. اگر نظرات مختلفی در طول زمان داشته‌اند، مثلاً در یک

مصادیق بی‌حجابی، موجب فسق و عدم پذیرش شهادت است بنابراین از کبیره است. بر اساس این دیدگاه نیز حداقل در برخی از موارد می‌توان ترک حجاب را جرم‌انگاری کرد.

در دیدگاه سوم عده‌ای از فقها مانند فاضل هندی معتقدند تعزیر در جایی است که مرتکب حرام با نهی، از آن کار دست بردارد و قصد تکرار داشته باشد. براساس این دیدگاه نیز ترک حجاب در صورت تکرار قابل جرم‌انگاری است و در دیدگاه چهارم گروهی از فقها مانند مرحوم صافی معتقدند تعزیر در مواقعی است که ارتکاب حرام، مفسده اجتماعی داشته باشد و مصلحت عموم، تعزیر را اقتضا کند. بر اساس این دیدگاه نیز در صورتی که ترک حجاب مفسده اجتماعی داشته باشد، قابل جرم‌انگاری است. بنا بر هر کدام از این دیدگاه‌ها، این امکان وجود دارد که حاکم اسلامی برخی از مصادیق رعایت نکردن حجاب را جرم‌انگاری کند. نهایت اینکه براساس دیدگاه دوم، سوم و چهارم این جرم‌انگاری مشروط به شرط یاد شده است.

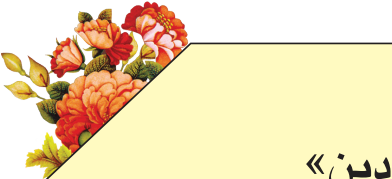
از جرم‌انگاری تا کیفرگذاری رعایت نکردن حجاب شرعی

این پژوهشگر دینی تصریح می‌کند: دلیل دیگری که بر امکان جرم‌انگاری رعایت نکردن حجاب وجود دارد ادله امر به معروف و نهی از منکر است. در بحث امر به معروف و نهی از منکر سه مرحله‌اند امر به معروف و نهی از منکر سه مرحله دارد، انکار قلبی، تذکر زبانی و اقدام عملی.

مرحله سوم اقدام عملی امر به معروف و نهی از منکر دو قسم می‌شود. ممانعت عملی از منکر و مجازات مرتکب منکر که این مجازات به دست حاکم اسلامی است. از این‌رو، به دلیل معروف بودن حجاب و منکر بودن بی‌حجابی، حاکم اسلامی می‌تواند از باب امر به مرحله سوم و عملی امر به معروف و نهی از منکر با برخی از مصادیق بی‌حجابی مقابله کیفری کند. پس از بحث از امکان سنجی الزام کیفری حجاب، باید بحث کرد آیا الزام کیفری حجاب مصلحت است یا نه و اگر مصلحت است چگونه و با چه شرایطی؟

حجت‌الاسلام محمدی جورکویه تأکید می‌کند: از بخش‌های مهم، دقیق و ظریف این بحث ضرورت جرم‌انگاری و در صورت وجود ضرورت جرم‌انگاری، چگونگی کیفرگذاری درباره بی‌حجابی است زیرا اگر چه برابر قاعده «التعزیر لکل عمل محرم» حاکم بنا بر مبنایی می‌تواند درباره رعایت نکردن حجاب جرم‌انگاری کند، اما برابر قاعده «التعزیر بما یراه‌الحاکم من المصلحة» کیفرگذاری به‌دست حاکم باید بر اساس مصلحت فرد و جامعه باشد و تعزیر طیف وسیعی از واکنش‌ها را از نصیحت، پند و اندرز و توبیخ ساده گرفته تا مجازات‌های مالی و بدنی دربرمی‌گیرد.

یکی از مبانی مهم قرار دادن نوع، میزان و کیفیت تعزیر در اختیار حاکم این است حاکم این امکان را داشته باشد تا با توجه به بزه ارتكابی، مرتکب بزه، وضعیت فردی، خانوادگی و اجتماعی، آثار رفتار بر هکار در جامعه، اثر نوع تعزیر بر بزهکار و... واکنشی متناسب با هر بزه، موقعیت و فرد را برگزیند تا بتواند آن هدف والی سیاست جنایی اسلام، یعنی اصلاح فرد و جامعه را محقق کند.

برنامه ایام رحلت حضرت عبدالعظیم (علیه) با شعار «عرضه دین»

رحلت، حرکت دسته عزاداری دانش آموزان نواحی آموزش و پرورش شهرستان ری رأس ساعت ۹ صبح از میدان شهرری به سمت حرم و ویژه‌برنامه سالروز گرامیداشت رحلت حضرت عبدالعظیم(ع) با سخنرانی عالم فرهیخته حجت‌الاسلام و المسلمین شیخ حسین انصاریان و مرثیه خوانی از ساعت ۱۰ صبح در مصلا ی امام علی(ع) برپا خواهد شد. همچنین برگزاری مراسم عزاداری بانوان فاطمی در نگارخانه عترت حرم ویژه بانوان همراه با سخنرانی حجت‌الاسلام قاضی عسکر، تولیت حرم مطهر از ساعت ۱۶ از مهم‌ترین عناوین برنامه‌های این روز است.
وی ادامه داد: در این روز تجمع و عزاداری هیئت‌های مذهبی شهرستان ری بعد از نماز مغرب و عشا در مسجد جامع حرم مطهر و ویژه‌برنامه شام رحلت از ساعت ۲۲ در صحن امام حسن(ع) پایان‌بخش این برنامه‌ها خواهد بود.

خطاب عبد می‌کند؛ یعنی اگر خدای متعال در میان اوصاف رسول خدا، وصفی بهتر از «عبودیت» برای او سراغ داشت، آن را ذکر می‌کرد. پس با عبودیت است که همه ارزش‌ها در انسان متحقق می‌شود و بدون عبودیت هیچ ارزشی ولو اینکه مردم آن را ارزش بدانند، در انسان متحقق نمی‌شود».

دوره در مسئله‌ای، این نظر را داشته و سپس در چند سال بعد، نظر ایشان تغییر کرده، آن را در این کتاب مشخص کنند و روی آن کار نمایند. این، راه‌گسترش و پیشرفت و شکوفایی فکری جامعه بر مبنای آثار شهید مطهری است. (۱۳۶۹/۲/۱۲)

رواق کتاب

مطالعه آثار شهید مطهری را از کجا شروع کنیم؟

محسن فاطمی نژاد | تقریباً غیرممکن است حرف از مطالعه آثار دینی به میان بیاید و پای نوشته‌های شهید مرتضی مطهری به بحث باز نشود. اما سؤال رایج عموم مخاطبان پس از اینکه حالا یا تعریف مباحث استاد را شنیده یا جایی نکته‌ای از دیدگاه‌های شهید، چشمشان را گرفته و می‌خواهند پی اندیشه استاد را به صورت اساسی‌تری بگیرند این است که «از کجا شروع کنیم؟»

سؤال بیراهی هم نیست. به هر حال وقتی شما با تفکری روبه‌رو هستید که بیش از ۷۰عنوان اثر از او منتشر شده، حتی اگر تصمیم گرفته باشید همه آثارش را نیز بخوانید، باید اولویت‌ها و شاخص‌هایی را بسته به علایق و توانایی‌هایی که دارید برای شروع و پیمودن یک مسیر مطالعاتی در نظر بگیرید؛ اینکه از چه کتابی شروع کنید، کتاب‌های بعدی که در نوبت مطالعه گذاشته‌اید چه باشد و آیا می‌توان برخی کتاب‌ها را به صورت خودآموز و به تنهایی خواند یا اینکه بهتر است از دوره‌هایی که برخی اساتید با محوریت مطالعه آثار شهید مطهری برگزار می‌کنند، بهره‌برید. با این توضیح، واضح است نمی‌توان انتظار رسیدن به نتیجه مطلوب برای همه با عمل کردن به نسخه‌ای واحد را داشت، اما با در نظر گرفتن اقتضائاتی و آنچه نتیجه تجربه تعلیم و تدریس این آثار بوده می‌شود به دو مدل کلی رسید.

در مدل نخست، «سیر مطالعاتی آسان به مشکل» پیشنهاد می‌شود. این روش برای کسانی مناسب است که تقریباً سابقه‌ای از مطالعه در این حوزه در کارنامه مطالعاتی‌شان دیده نمی‌شود و می‌خواهند از باب آشنایی و شناخت به این عرصه وارد شوند. در این سیر، مخاطب باید با این کتاب‌های آسان آغاز کند و سپس سراغ مباحث سنگین‌تر برود. برای نمونه در گام اولیه این کتاب‌ها را به ترتیب در نوبت مطالعه‌اش قرار دهد: داستان و راستان، حکمت‌ها و اندرزها، حماسه حسینی، آزادی معنوی، ده گفتار، پانزده گفتار، بیست گفتار، سیری در سیره نبوی و... .

روش دوم، مبتنی بر سطح‌بندی مباحث پیش می‌رود و عموماً در چهار یا پنج مرحله سطح‌بندی می‌شود.

پیشنهاد این است در این روش‌ها از مباحث استادان در کنار مطالعه استفاده شود تا دستگاه هاضمه مخاطب بتواند مباحث را راحت‌تر فهم و هضم کند. در سطح مقدماتی از مراحل چندگانه‌ای می‌توان این کتاب‌ها را در صف مطالعه قرار داد: آزادی معنوی، سیری در سیره نبوی، جاذبه و دافعه علی(ع)، سیری در سیره ائمه اطهار(ع)، حماسه حسینی و قیام و انقلاب مهدی(عج).

در کنار این روش‌ها می‌توانیم به راه حلی که خود انتشارات صدا (مرکز نشر آثار شهید مرتضی مطهری) برای سؤال پرتکرار مخاطبان‌ش ارائه داده نیز فکر کنیم.

این مرکز برای پاسخ به درخواست همیشگی مخاطبان‌ش با طراحی یک پرسش‌نامه تلاش کرده «سیر مطالعاتی اختصاصی برای هر فرد» را پیشنهاد دهد. در این روش، مخاطبان با تکمیل پرسش‌نامه‌ای که در سایت این انتشارات به آدرس motahari.org بارگذاری شده، باید به چند پرسش که کمتر از ۵ دقیقه وقتشان را می‌گیرد پاسخ دهند.

برترین کارها پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.

پایبندی به حق است.